

Пріоритетні інфраструктурні проекти Чорногорії (інформаційно-аналітична довідка)

1. Будівництво автошляху Бар – Боляре (кордон з Сербією).

Головний замовник будівництва – Уряд Чорногорії. Проект передбачає спорудження 5 частин автошляху загальною довжиною 170 км. Орієнтовна вартість проекту 1,69 млрд. євро. Проект має декілька основних цілей:

- з'єднати стратегічно важливий для Чорногорії порт Бар на Адріатичному узбережжі (через столицю м. Подгориця до кордону з Сербією) зі Східною і Центральною Європою;
- з'єднати чорногорські автошляхи з європейським транспортним коридором;
- зробити більш коротким шлях вантажів з/до порту Бар і поєднати його з європейськими країнами;
- сприяти покращенню транспортних зв'язків з країнами регіону – БіГ, Косово, Сербією;
- сприяти економічному розвитку північних општин Чорногорії.

Наразі триває процес будівництва ділянки Смоковац-Увац-Матешево (41 км), яке здійснює китайська компанія China Road and Bridge Corporation (CRBC). Орієнтовна вартість проекту, зазначена в укладеному у 2014 р. контракті – 809,6 млн. євро. У зв'язку з додатковими непередбачуваними витратами, очікується, що вартість будівництва автошляху буде більшою.

2. Будівництво швидкісної автомагістралі вздовж Адріатичного узбережжя.

Автомагістраль вздовж Адріатичного узбережжя проходитиме через Чорногорію, Албанію і Хорватію. Загальна довжина – 108 км (4 смуги руху довжиною 3,25 м і швидкістю – 80 км/год). З метою економічної оцінки доцільності згаданого проекту Інвестиційна структура Західних Балкан (WBIF) передбачила виділення 3,5 млн. євро, зокрема 1 млн. євро – для Чорногорії. Оціночна вартість проекту – 10,5 млн. євро/км. Автомагістраль проходитиме повз популярний туристичний курорт - м. Будва (WBIF виділила додатково 4 млн. євро для підготовки необхідної документації і 40 млн. євро для будівництва).

3. Реконструкція аеропортів у м.Тіват і Подгориця.

Уряд Чорногорії у співпраці з Міжнародною фінансовою корпорацією (IFC) планує визначити відповідну модель подальшого розвитку аеропортів у м. Тіват і м. Подгориця.

Аеропорт Тіват – міжнародний аеропорт, на Адріатичному узбережжі. У 2006 році було проведено капітальний ремонт і розширення аеропорту. Проект передбачає будівництво нового терміналу і реконструкцію існуючої контрольної вежі. Попередній дизайн здійснено компанією SPEA Engineering за рахунок коштів EBRD. Тендерна документація очікується у 2019 році. Опрацьовується можливість роботи аеропорту вночі.

Аеропорт Подгориця – міжнародний аеропорт, розміщений за 12 км від столиці Чорногорії, у м. Голубовці. Аеропорт має 8 виходів на посадку та 2 вхідні зони і може прийняти до 1 млн. пасажирів на рік. Урядом заплановано будівництво грузового терміналу, складу палива і готелю. Очікується публікація двох тендерів з більш детальною інформацією.

4. Реконструкція і модернізація залізниці Бар-Врбніца (кордон з Республікою Сербія).

Проект передбачає капітальний ремонт залізничної лінії Требішніца-Бар і модернізацію сигнальної системи та системи безпеки на лінії Врбніца-Бар. Проект знаходиться на стадії розробки з 2006 р. з щорічним державним фінансуванням від 10 до 14 млн. євро і фінансується за рахунок позик ЕІВ, ЕВРД, СНЕВ, WBIF, грантів WBIF, IPA тощо. На сьогодні вже відновлено секцію від Врбніці до Коса, проводяться відновлювальні роботи на ділянці Кос-Требішніца, очікується фінансування наступної ділянки лінії довжиною 20 км.

5. Реконструкція та модернізація залізничної лінії Подгориця-Тузі (кордон з Албанією).

Орієнтовна вартість проекту – 35 млн. євро. У рамках проекту планується здійснити підготовку технічної документації, реконструкцію залізничної колії, модернізацію структурних об'єктів, модернізацію і реконструкцію сигнально-блокувальних пристроїв і контактної лінії, а також реконструкцію і адаптацію станції і пунктів перетину кордону. Наразі подана заявка від фонду WBIF для підготовки проектної документації для капітального ремонту наземної частини, електрифікації всієї лінії і модернізації системи сигнальної системи та системи безпеки. Отримано також грант на попереднє техніко-економічне обґрунтування.

6. Реконструкція пристані Волуїца (довжина 554 м) і розширення набережної довжиною 166 м у порту Бар.

Проектам передбачено три етапи : 1) реконструкція пристані Волуїца довжиною 554 м, зокрема усунення існуючих пошкоджень і встановлення катодного захисту споруджень;

2) підготовка проектної документації і проведення робіт щодо розширення набережної довжиною 166 м і шириною 30 м; проектування і встановлення катодної системи захисту; проектування і будівництво сховища відкритого типу 150м/50м; проектування і спорудження необхідної інфраструктури (електроенергія, водопостачання, каналізація, залізничні колії); поглиблення акваторії з оперативним розширенням причалу шириною 100 м і глибиною до 14 м;

3) проектування і встановлення системи скидання пилу з накопичених сухих насипних вантажів на пристані; проектування і встановлення системи забору і очищення поверхневих стічних вод на пристані.

Орієнтовна вартість проекту – 13,15 млн. євро.

7. Проекти у сфері енергетики.

На ринку електричної енергії Чорногорії діє Державна енергетична компанія і 5 постачальників. Чорногорія прийняла три енергетичні пакети директив ЄС, а Агентство регуляторної політики Чорногорії у сфері енергетики отримало статус спостерігача у Агентстві зі взаємодії енергетичних регуляторів (ACER). З огляду на те, що вперше статус спостерігача у ACER отримала країна, яка не є членом ЄС, це гарантує інвесторам додаткові гарантії згідно з вимогами ЄС.

Після запуску підводного електричного кабелю до Італії (запланований термін – осінь 2019 року) Чорногорія матиме можливість транспортувати додатково вироблену власну електроенергію, а також електроенергію з сусідніх країн до Італії. У 2018 році у Чорногорії було вироблено майже 3,787 ГВт-год електричної енергії, при тому, що кількість споживачів електроенергії у країні становить 385 тисяч.

Відновлювальна енергетика є одним з найбільш перспективних секторів електроенергії у Чорногорії.

ГЕС на річці Комарніца.

Річка Комарніца є притокою річки Піва, яка має значний гідроенергетичний потенціал. Планується, що ГЕС Комарніца буде фронтальною ГЕС з ааточною дамбою і накопичуватиме воду у ГЕС басейну річки Піва. Наразі завершено проведення дослідницьких робіт і готується детальний огляд проекту. Очікується, що ГЕС буде збудовано протягом 7 років. Проектом передбачено будівництво цементної ачної дамби висотою 176 м, двох гідрогенераторів потужністю 168 МВ і щорічним виробництвом 232 ГВт-год електроенергії. Остаточний звіт щодо спорудження ГЕС Комарніца очікується наприкінці 2019 року.

ГЕС на річці Морача.

У 2010 р. Урядом Чорногорії було прийнято рішення щодо будівництва чотирьох ГЕС на річці Морача загальною потужністю 238,4 Мвт і щорічним виробництвом 721 Гвт-год електроенергії. Наразі Уряд оцінює пропозиції учасників тендеру. Очікується, що після призначення основного підрядника, будівельні роботи триватимуть 6 років. Попри те, що базове технічне рішення передбачає будівництво чотирьох гідроелектростанцій з встановленою потужністю 238,4 МВт, Уряд Чорногорії готовий розглянути нові технічні пропозиції за умови досягнення більшої ефективності проекту.

Малі ГЕС.

Відповідно до укладених 36 контрактів планується побудувати 55 малих ГЕС загальною потужністю 96 МВт і щорічним виробництвом 313 ГВт-год електроенергії. Загальна вартість інвестицій - 144 млн. євро.

Сонячні електростанції.

Завдяки географічному розміщенню Чорногорія має хороші перспективи для розвитку сонячних електростанцій, зокрема, в районі міст Подгориця, Бар та Ульцин. Міністерство економіки Чорногорії здійснює моніторинг виконання 14 проектів у сфері будівництва сонячних електростанцій загальною потужністю 7,4 Мвт і запланованим щорічним виробництвом 9,4 ГВт-год електроенергії.

У травні 2018 року Міністерство економіки Чорногорії оголосило тендер щодо оренди землі в муніципалітеті Ульцин – Бріска Гора з метою будівництва сонячної електростанції потужністю більшою 200 Мвт. За результатами тендеру укладено контракти з Electric Power Company of Montenegro, Finnish Fortum і Sterling and Wilson на будівництво сонячної електростанції потужністю 250 Мвт.

У 2016 р. місцева влада м. Подгориця видала планові документи на будівництво наземної сонячної електростанції Вельє Брдо потужністю не менше 50 Мвт. Очікується оголошення тендеру.

Вітряні електростанції.

Сьогодні у Чорногорії функціонують два вітрових парки: Крново потужністю 72 Мвт (працює з грудня 2017 р.) і Можура потужністю 46 Мвт (працює в тестовому режимі). Загальні вартість інвестицій згаданих проєктів – 227 млн. євро. Очікується оголошення тендерів.

Також прийнято рішення щодо будівництва вітряної електростанцій в мм. Браїчі, Будва і муніципалітеті Бар загальною потужністю 75 Мвт. Очікується оголошення тендерів.

Виробництво електричної енергії з біомаси.

Чорногорія має значний потенціал у виробництві електроенергії з біомаси, зокрема, залишків лісового господарства, швидко зростаючих плантаційних господарств, деревообробної промисловості, виноградарства, садівництва тощо. Уряд країни готовий розглянути пропозиції щодо технологічного впровадження виробництва згаданого виду електроенергії.

Іонічно-Адріатичний газопровід.

Планується, що Іонічно-Адріатичний газопровід (ІАР) протяжністю 530 км буде проходити від м. Ф'єр (Албанія) до м. Спліт (Хорватія) через територію Чорногорії (94 км) вздовж узбережжя. ІАР буде під'єднано до Трансадріатичного газопроводу (ТАР) у м. Ф'єр, що дозволить транспортувати газ з Каспійського моря. Наразі розробляються попередні проєкти для секцій Чорногорії та Албанії.

Хоча у Чорногорії не існує необхідної інфраструктури для транспортування газу, Стратегією розвитку енергетики передбачено, що до 2030 року вздовж узбережжя Чорногорії може бути виявлено до 7 млрд. барелів нафти і 425 млрд. куб. м природного газу.

8. Сфера охорони здоров'я.

Населення Чорногорії – 622 303, тривалість життя чоловіків – 74,2 роки, жінок – 79 років (станом на січень 2016 р.). Загальні витрати на охорону здоров'я становлять 6,4% від ВВП (дані Світового Банку). Забезпеченість лікарями по галузі – 2,2 на 1000 людей.

Інфраструктурні проєкти у сфері охорони здоров'я:

1. будівництво психіатричної клініки в м. Подгориця загальною площею 3600 м² (завершено). Планується спорудження Центру допомоги загальною площею разом з стаціонарним відділенням 6000 м². Оціночна вартість проєкту – 15 млн. євро;

2. будівництво лікарні у м. Плевля. Загальна площа об'єкту – 4 617 м². Будівництво основної будівлі завершено, плануються роботи щодо проєктної документації та реалізації додаткових робіт.

3. будівництво клініки загальної медицини в м. Б'єло Поле. Площа об'єкту – 4944 м², вартість – 4,1 млн. євро. Спорудження основної будівлі завершено, плануються додаткові роботи.

Інфраструктурні проекти у сфері медичного туризму: «Dr. Simo Mološević», Ігало, Герцег Нови та Приватний заклад загальної медицини, Меліне, Герцег Нови.

Інститут «Dr. Simo Mološević» розміщений на відстані 23 км від міжнародного аеропорту Тіват і 25 км від міжнародного аеропорту м. Дубровнік (Хорватія), розташований у безпосередній близькості до моря і оточений хвойними деревами.

Приватний заклад загальної медицини, Меліне має прямий вихід до ділянки моря довжиною 500 м та набережною 50 000 м² з 19 окремими об'єктами на території 20 000 м².

9. Переробна промисловість.

Металургійна промисловість.

Виробництво алюмінію є найважливішим сектором обробної промисловості Чорногорії. Найбільші компанії металургійної індустрії: алюмінієвий завод Юніпром (Uniprom KAP) і завод з виробництва алюмінію Tošćelik Alloyed Engineering Steel Nikšić.

До приватизації шляхом оголошення тендеру планується 51,1% Інституту чорної металургії (Black metallurgy Institute JSC Nikšić) – установа, основною метою якої є науково-дослідна діяльність в галузі технічних і технологічних наук.

Лісова промисловість.

Ліси в Чорногорії займають майже 67% території країни. Лісова промисловість Чорногорії складається з 90% первинної та вторинної продукції і 10% готової продукції. Уряд Чорногорії готовий розглянути пропозиції у налагодженні співробітництва у таких сегментах виробництва первинної лісової продукції як пиломатеріали, фанерні плити, бруски тощо.

Текстильна продукція.

З метою стимулювання розвитку текстильної промисловості інвесторам надаються спеціальні пільги. Окрім будівництва нових фабрик, Уряд Чорногорії надає можливість приватизувати фабрики, які мають хорошу інфраструктуру, але припинили свою діяльність. Зокрема, заплановано продаж 86,8 % текстильної компанії «Castello Montenegro» (м. Плевля), яка спеціалізувалася на виробництві шкарпеток, легкого та робочого одягу.

Видобувна промисловість.

Мінеральні ресурси.

Найбільшими родовищами корисних копалин у Чорногорії є вугілля, червоний боксит, свинець і цинк. На базі згаданих родовищ налагоджено інші виробництва, зокрема ТЕС, фабрики з виробництва алюмінію, переробки солі тощо.

Загалом, на території Чорногорії знайдено родовища 28 мінеральних ресурсів. На основі концесії видобуваються буре вугілля, лігніт, боксит, цинк, свинець, каміння, цементна сировина, вапно і туф, барій, глина для цегли, цемент, бентоніт, білі боксити, пісок, морська сіль. Водночас не експлуатуються такі мінеральні речовини: торф, нафта і газ, рудники, хром, титан, залізо, мідь, доломіт, кварцовий пісок, кремень, гіпс.

Уряд Чорногорії заінтересований у розробці родовища «Ягнило» (90 га, біля м.Плевля), яке має поклади марлю і золи та може бути використано для виробництва цементу типу СЕМ ІІ 32.5 і 425.

Перспективним є також будівництво заводу з виробництва цементу в регіоні Отіловичі. Проектний майданчик має поклади місцевого вугілля, мінеральну сировину, мергель, вапняк, золу, хімічний гіпс, вугільний шлак, електрику, воду тощо. Завод також може використовувати електроенергію ТЕС (зола, шлак, хімічний гіпс). Для забезпечення логістики може бути використана залізниця Припольє чи Б'єло Поле. Вантажний термінал знаходиться на відстані 25 км від Плевлі, інший – 55 км. Чорногорська компанія Montenegro cement company LLC, Плевля є власником землі (45 га) для будівництва заводу.

Розробка родовищ міді.

Великі поклади мідної руди знайдено у Варіне, поблизу м. Плевля. За результатами обстеження, запаси (для печерної розробки) оцінюються у майже 7,3 млн. тонн руди категорії С1+С2 з 0,77% міді. Запаси мінеральних ресурсів (для поверхневої експлуатації) оцінюються у 24,3 млн. тонн категорії С1+С2 з 0,29% міді. Також родовище має поклади срібла і золота.

Родовища барію.

Поклади барію знайдено на півночі країни у регіоні гірського масиву Ковач (Подковац, Плакалі, Плані-Арслановіна). Загальні поклади барію оцінюють у 400 тис. тонн з рівнем BaSO₄ від 38 до 56%, у тому числі 36,5 тис. тонн категорії С2 у родовищі Плані-Арслановіна.

Цегляна глина.

Поклади глини знайдено на півночі Чорногорії у неогенових басейнах міст Плевля, Маоца, Беране, Б'єло Поле і долини Ліпово біля м. Колашин. У центральній частині Чорногорії цегляну глину знайдено в Белопавлічі і долині Црмніца, а також на узбережній частині країни.

В регіоні Малєвац дослідження показали 4,7 млн. тонн запасів глини категорії В+С1 і 8,8 млн. тонн прогнозованих запасів, у регіоні Маоца – 1,7 млн. тонн категорії С1 і прогнозованих 573 млн. тонн, у регіоні Матаруга – 10 млн. тонн, у регіоні Калушіч – 12,7 млн. тонн категорії С1, прогнозованих 12 млн. тонн, у регіоні Беране – 1,3 млн. тонн категорії В+С1, прогнозованих – 2,1 млн. тонн.

Аллювіальні родовища знайдені у регіонах Кукавіцкі біля Б'єло Поле, Доне Ліпово біля Колашину, Мороміс і Станєвіца в м. Спуз, Сінярево та Зекова Главіца біля м. Тіват і Чурке біля м.Ульцин. Загальні поклади у цих регіонах оцінюються на рівні 12 млн. тонн. Глина найкращої якості знаходиться у околицях міста Тіват.

Доломіти.

Породи доломіту представлені по всьому регіону Чорногорії. Дослідження 4 родовищ (Вірпазар, Враніна, Бршно і Шуме) показало 88,8 млн. тонн доломітів категорій А+В+С, з яких 6,6 млн. тонн категорії А та 82,1 млн. тонн категорії В+С1.

Нафта і газ.

Результати попередніх досліджень свідчать про відповідні умови для формування вуглеводнів, у морській акваторії присутні гірські породи, а рівень теплової трансформації органічної речовини аналогічний з рівнем в зоні видобутку нафти і газу.

У першому тендері щодо досліджень на основі концесії було представлено 13 ділянок. За результатами тендеру підписано контракти на 6 ділянках. Очікується оголошення тендеру на розвідку нафти і газу в морській акваторії Чорногорії.

10. Туристична галузь.

Туризм – найбільш розвинений сектор економіки Чорногорії з хорошими інвестиційними можливостями, зокрема у сфері будівництва і експлуатації готелів високого класу, конгрес-центрів, полів для гольфу, торгових центрів, розважальних закладів тощо. З метою залучення інвестицій у туристичну галузь було здійснено податкову реформу, зокрема запроваджено податкові пільги у сфері туризму високого класу (готелі 5 зірок і вище), харчовій промисловості (крім первинного сектору сільського господарства) та сфері енергетики. Зокрема, згідно з законодавством, ПДВ не застосовується при спорудженні та обладнанні будь-яких готельних закладів категорії 5 зірок і вище, енергогенеруючих об'єктів потужністю понад 10 Мв, виробництві продуктів харчування (сектор С, група 10 згідно із Законом про класифікацію підприємницької діяльності), якщо інвестиції в галузь перевищують 500 тис. євро. Закон про податок на нерухомість дозволяє органам місцевого самоврядування знизити ставку податку для готельних закладів, які працюють протягом року (до 30% для 4-х зіркових та до 70% для тих, хто має більше 4 зірок). Після сплати податку на прибуток, підприємства-суб'єкти господарювання, які діють на території Чорногорії, можуть перерахувати кошти на рахунки за кордоном наприкінці року. Основна ставка податку – 19%. Пільгова ставка 7% застосовується, серед іншого, у готельному бізнесі (4 зірки у північних регіонах та 5 зірок у центральній і південній частинах Чорногорії) та сфері громадського транспорту.

Інвестиційні проекти у сфері туризму.

Бухта Масліне – Бушат, м.Бар.

Бухта Масліне знаходиться 15 км від м. Бар у напрямку м. Ульцин, є власністю держави та муніципалітету м. Бар. Неподалік бухти розміщене невелике селище і пляж довжиною 200 м і шириною 20 м. Загальна ділянка об'єкту – 29,829 м².

Ділянка між поселенням Нівіце і гирлом річки Суторіна, Герцег Нові.

Об'єкт тендера – ділянка площею 30,597 м² і частини акваторії, яка є власністю держави. На об'єкті передбачається будівництво готелю категорії мінімум 4 зірки і місткістю до 75 ліжок з відповідними зручностями.

Ділянка Доня Арца, Герцег Нові.

Ділянка площею 94,681 м² і частина акваторії розміщена біля фортеці Арца і пляжу Жаніце, на шляху до Блакитної печери. Передбачено будівництво готелю місткістю до 226 ліжок і 12 вілл місткістю до 72 ліжок категорії 5 зірок.

Локація Кабала Фор, Герцег Нови.

Ділянка розміщена в регіоні Кабала Фор, на півострові Луштіца. Власником ділянки є муніципалітет Герцег Нови. Територія – 12, 121 м². Відповідним Планом передбачено будівництво вілл місткістю до 24 ліжок і категорією 5 зірок.

Локація Мркові-Бела Стена, Луштіца, Герцег Нови.

Земельна ділянка знаходиться в безпосередній близькості від майбутнього готельного комплексу категорією 5 зірок і є власністю держави та муніципалітету Герцег Нови. Територія ділянки – 41, 122 м².

Екоподже Ловчен, Національний парк Ловчен, Цетиньє.

Територія локації – 41,787 м². Об'єкт розміщений на території Національного парку Ловчен, Іванова коріта, поруч з дитячим комплексом відпочинку і бунгалами Національного парку Ловчен.

Локація Ада Бояна, Ульцин.

Розмір острова Ада Бояна – 522 га. Передбачається будівництво принаймні одного готелю 4 зірки або 5 зірок, який буде зазначено у туристичних путівниках. Комплекс розміщуватиметься у північно-західній частині острова, біля піщаного пляжу. Територія також має лісову зону і болотисту місцевість.

Локація Белашіца і Комові, Смяча і Жарскі.

Ділянка знаходиться у північній частині Б'єлашіца муніципалітету Б'єло Поле, розмір – 7,5 га. Територія частково належить державі, частково є приватною. Концепція організації гірськолижного центру Смяча повинна забезпечити проживання туристів в околицях підйомників і траси гірськолижної зони Жарскі.

11. Сільське господарство.

Чорногорія досягла хороших результатів у виробництві меду, вин (найбільш важлива стаття експорту), вирощуванні оливки і виробництві оливкової олії, а також має хороший потенціал для організації переробки фруктів, овочів, трав, розливу природної води, риболовлі (морської та річкової), фермерства, обробки деревини. Для сільського господарства придатною є 25,7% території країни (60% території вкрито лісами).

Виробництво органічної продукції.

Потенціал у сфері виробництва органічної продукції має особливе значення в контексті постійно зростаючого високотехнологічного сектору туризму. Ключовими галузями у сфері органічної продукції є виробництво м'ясних продуктів, яєць і молочної продукції. Основними секторами органічного сільського господарства, які мають значний виробничий потенціал є збір та виробництво лікарських і ароматичних трав, овочівництво, вівчарство та козівництво.

Вирощування фруктів і овочів.

Континентальний і середземноморський клімат, а також наявність родючих ґрунтів сприяють вирощуванню фруктів (цитрусові, кавуни, ягоди) і овочів (помідори, картопля, огірки, ранні овочі, салати, тютюн тощо). Наразі згаданий сектор є досить фрагментований і характеризується великою

кількістю малих господарств, які не використовують новітні технології та не мають відповідних переробних потужностей.

Вирощування оливок.

Оливкове дерево – найстаріша культура на узбережжі Чорногорії. Попри вирощування оливкових дерев і виробництво оливкової олії, у країні немає жодного великого заводу, який би міг закупляти оливки у малих виробників.

Виноробство.

Виноробство у Чорногорії почало активно розвиватися протягом останнього десятиліття. Компанія «13.Jul – Plantaže» володіє 94,5% всієї виноробної галузі та щороку експортує більше 17 млн. пляшок (90% вина і 10% брендів «ракія») до 40 країн світу. Крім «13. Jul – Plantaže» на ринку працюють 107 інших господарств, з яких сімейні виробляють від 2 до 5 тис. літр вина щорічно, а юридичні особи – від 20 до 50 тис. літрів. Серед найбільш успішних можна виділяти виноробні Ravil, Buk, MBN Kruna, Winery Vučinić, Boutique Winery Knežević, Winery Krgović, Vukićević Company, 3&D.

Виробництво пива.

У м. Нікшич функціонують два заводи з виробництва пива, які випускають продукцію під маркою Nik і Mammut.

Виробництво меду.

Різні кліматичні зони і різноманітність флори сприяють виробництву меду. Водночас залишається невикористаним потенціал щодо виробництва перги, прополісу, пилку. За сприяння Міністерства сільського господарства і розвитку сільської місцевості та Національної асоціації виробників меду Чорногорії було створено Будинок меду, під егідою якого діють місцеві виробники меду.

Виробництво м'яса.

Виробництво м'яса складає 45% сільськогосподарської галузі країни і є однією з найбільш розвинених. Продукція чорногорських виробників має високу якість, а діяльність компаній загалом характеризується високою продуктивністю, сучасним виробничим процесом і промисловими масштабами експортно-орієнтованого виробництва.

Рибальство.

Наявність доступу до Адриатичного моря і Скадарського озера (найбільше у Європі) створює хороші перспективи для розвитку рибної промисловості. Зокрема, наразі на світовому ринку існує значний попит на експорт анчоусів і сардин. У Чорногорії ж видано лише три ліцензії на вилов згаданої риби.

Виробництво води.

У Чорногорії діють 6 фабрик, які виробляють бутильовану воду: Water Group, Eko per company, Gorska, Vožja voda, Aqua Bianca, Water factory Lipovo. Водночас країна використовує лише 17% загального потенціалу при щорічній можливій потужності 350 млн. літрів. Уряд країни готовий налагодити співпрацю у згаданій сфері з метою можливого бутильовання і постачання води зі Скадарського озера.

Лісове господарство.

60% території Чорногорії вкрито лісами, з яких 9,7% є непридатними для використання. Загальний обсяг усіх лісів складає 133 млн. куб. м деревини, з яких доступними для постачання деревини є 104 млн. Хвойні породи складають 41% всієї деревини, а листяні – 59%. Загальне щорічне зростання лісового господарства становить 2,8 млн. м³.

12. Охорона довкілля.

За попередніми оцінками, з метою досягнення стандартів ЄС у сфері охорони довкілля, Чорногорії необхідно залучити 1,4 млн. євро інвестицій, зокрема, для реалізації проектів щодо управління відходами, якістю повітря, води, охорони природи, промислового забруднення, хімічних речовини, шуму, зміни клімату тощо. Також існує необхідність залучення інвестицій для будівництва нової екологічної інфраструктури, усунення наслідків забруднення і зменшення природних ресурсів, а також запровадження нових стандартів з метою запобігання загрозам забруднення навколишнього середовища.

Урядом Чорногорії прийнято План дій до Національної стратегії управління хімічними речовинами на період 2019-2022, яким передбачено часткове фінансування з державного бюджету і часткове з донорських коштів проектів з метою інституційного розвитку, вдосконалення впровадження нормативно-правових актів і підвищення обізнаності громадськості у згаданій сфері.

Відповідно до нового законопроекту у сфері захисту від іонізуючої радіації, радіаційної та ядерної безпеки, іноземних юридичні особи можуть здійснювати діяльність у Чорногорії у сфері іонізації випромінювання для медичних та інших потреб населення.

13. Дослідження та розвиток.

У Чорногорії планується будівництво Науково-технологічного парку з основним центром у м. Подгориця та трьома відділеннями у містах Нікшич, Бар і Плевля. Центр інновацій та підприємництва «Технополіс» у м. Нікшич було відкрито у 2016 році. Наразі триває будівництво основного офісу у м. Подгориця, який сприятиме підтримці підприємництва і розвитку продукції високої вартості у різних сферах. Будівництво двох інших відділень у мм. Бар і Плевля планується після 2020 року.

У 2018 році за сприяння Світового Банку у рамках проекту «Вища освіта і дослідження інновацій та конкурентоспроможності» Інститутом «Центр передового досвіду в галузі досліджень та інновацій» Університету Чорногорії було засновано проект «Центр передового досвіду у біоінформації».

У березні 2017 р. Уряд Чорногорії ініціював створення Південно-Східного європейського міжнародного інституту екологічно чистих технологій з метою сприяння створенню платформи для навчання молодих науковців та інженерів, які б мали можливість використовувати досягнення світових лабораторій, таких як, наприклад, ЦЕРН. На міністерській зустрічі

25 жовтня 2017 р. (ЦЕРН, м.Женева) 6 країн Південно-Східної Європи підписали Декларацію щодо створення згаданого Інституту.

14. Інформаційно-комунікаційні технології.

ІКТ – один з найбільш розвинених секторів у Чорногорії. Високошвидкісні канали передачі доступні 80% населення країни, а 4G покриття – 98%. Загалом, у країні діють понад 400 компаній, у тому числі понад 40 операторів у сфері телекомунікації. Всі телекомунікаційні компанії є приватними, щорічний оборот становить 350 млн. євро, а розмір інвестицій за останні три роки досягнув 250 млн. євро.

Домен (<https://domain.me>) – популярний не лише у Чорногорії, але й далеко за її межами. У 2016 р. кількість зареєстрованих у реєстрі домену імен перебільшила 1 мільйон. Щорічно, починаючи з 2013 року, Domain.ME організовує одну з найбільших конференцій у Південно-Східній Європі – Spark.me у м. Будва. У цьому ж місті проходить інша конференція – Infofest, яка має мета якої забезпечити майданчик для співпраці ІКТ компаній у межах регіону.

15. Потенціал культурної спадщини.

У 2018 р. Міністерство культури Чорногорії опублікувало збірку щодо 32 місць культурної спадщини Чорногорії, які визначені як такі, що потребують залучення інвестицій з метою їх реставрації і збереження.

До списку об'єктів світової спадщини ООН включено 3 культурно-історичних об'єкти і Національний парк Дурмітор.

16. Творчі та інші галузі.

Яхтинг і сектор рекреаційного відпочинку та спорту, екологічна галузь, експериментальна індустрія у сфері туризму, а також творчі галузі (культура мистецтво, архітектура, телебачення, радіо тощо) характеризуються високими темпами зростання і мають хороший потенціал для подальшого розвитку і застосування нових технологій.

17. Кіноіндустрія.

Завдяки різноманітному ландшафту (Адріатичне море, Скадарське озеро, гори, річки) на досить невеликій території і великою кількістю сонячних днів (240) Чорногорія має хороші перспективи для розвитку кіноіндустрії. У 2016 р. було створено Центр кіноіндустрії, основною метою якого, окрім сприяння розвитку галузі, є також налагодження міжнародної співпраці.

Законодавством країни забезпечується повернення 25% грошових коштів на виробництво художніх і документальних фільмів, серіалів, якщо мінімальні витрати становлять 100 тис. євро. Право на знижку може бути надано виробнику кінематографічного твору, співвиробнику або виробничій компанії, яка виконує послугу за умови відсутності процедури банкрутства, сплати всіх фіскальних зобов'язань, а також наявності у прокаті принаймні одного фільму.

15. Фінансовий сектор.

Чорногорія використовує євро як офіційну валюту, хоч і не належить до Єврозони. У країні діють 13 приватних банків, 10 страхових компаній і 10

фінансових установ. Нагляд і контроль за банківською системою здійснює Центральний банк.

У 2010 р. з метою сприяння і заохочення економічному розвитку було створено Фонд інвестицій та розвитку Чорногорії, основною метою якого є зокрема, надання позик з метою підтримки підприємництва, розвитку малих і середніх компаній у сфері сільського господарства, туризму, виробництва, послуг, підтримки ліквідності, інфраструктурних і екологічних проектів, а також експорту і зайнятості.